

Kuoleman kohtaamisesta

Hannu Säävälä

Vaj, oikeuspsykiatri, psykoanalyytikko

OYS, aikuispsykiatria

- Yleislääkäripäivät 2019, 28.11.2019

Frans Hals 1626-28

Sisältö

- Tapausselostus
- Kuolema kohtaa minut
- Sisyfos, elämästä kiinni pitäjä
- Lethe, elämästä luopuja
- Camus, absurdi elämä
- Luopumisesta
- Kohtaamisesta
- Tasapaino elämään ja kuolemaan suuntautumisen välillä

Manet, n. 1871

Sidonnnaisuudet

- Therapeia-säätiö –
apurahoja
- Ensi- ja turvakotien liitto ja
Oulun ensi- ja turvakoti -
työsuhde

Edwaert Collier 1663

Tapausselostus: "Asko" (1)

- Keski-ikäinen mies
- Lähetete:
 - Masennus, väkivaltauhka
 - Syöpä, remissio
- Osastohoito – ei psykoosia
 - Väkivaltariskin arvio:
 - Itsemurhariski
 - Viha poliisia kohtaan: ilmoitus
 - Hyvä hoitomotivaatio
 - Yhteinen hoitohistoria
- Avohoitopotilaaksi
 - Masennuksen hoito
 - Vv-riskin alentaminen
 - Kannattelu

Tapausselostus: "Asko" (2)

- Avohoito vajaan vuoden ajan
- Tapaamiset viikoittain, hyvä suhde
- Lääkehoito: teho OK
- Sähköhoito: hyvä teho, sivuvaikutukset
- Vähitellen depressio paheni, takertui
- Epätoivo, kostopuheet
- Läsnäolo
- Ampui itseä jalkaan
- Itsemurha päähän ampumalla
- Ei muita uhreja

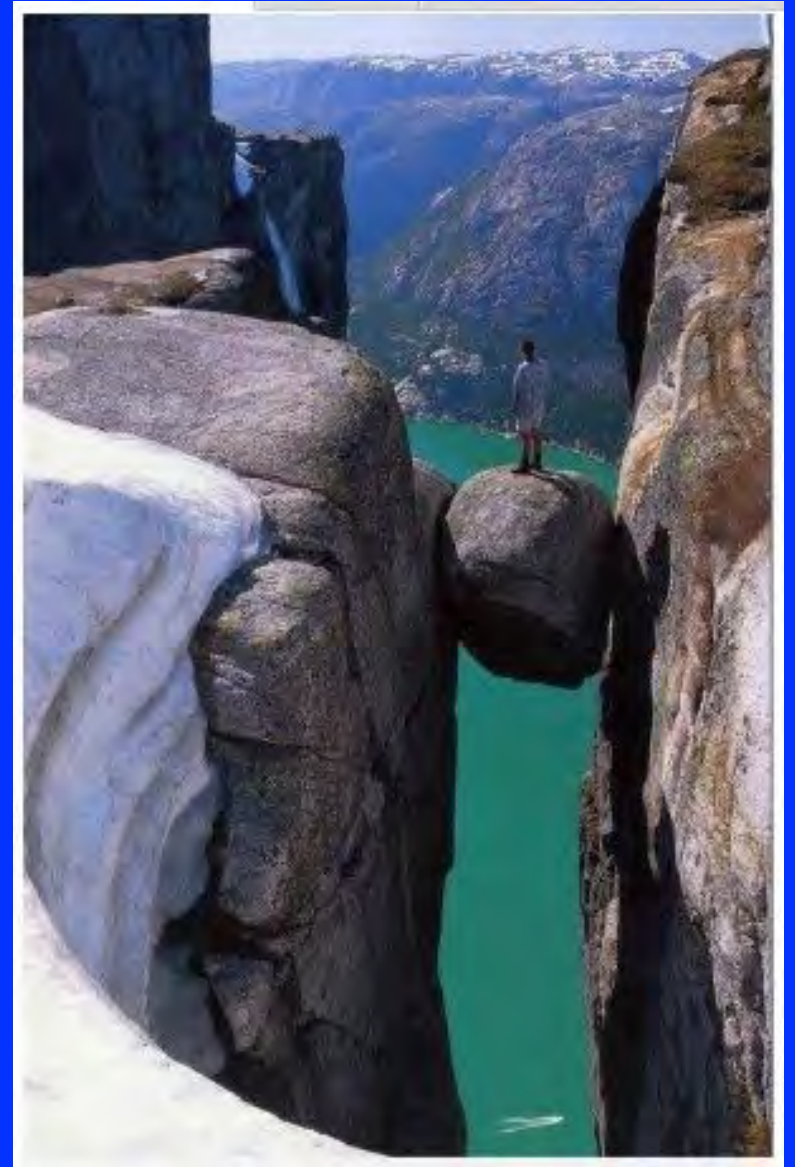

Kuolema kohtaa minut

- Lääkärinvala: “...Päämääränäni on terveyden ylläpitäminen ja edistäminen, sairauksien ehkäiseminen sekä sairaiden parantaminen ja heidän kärsimystensä lievittäminen...”
- Kuolema ja itsemurha haastavat tuon perustehtäväni
- Minun on pidettävä potilaani terveenä ja elossa, mutta samalla myös valmistella häntä kuolemaan
- Työni mysteeri: kuolema on läsnä, mutta uskottelen itselleni ja potilailleni, että niin ei ole

Kolme ratkaisua:
elämän ja
kuoleman
puristuksessa

- Touhuan kuin Sisyfos
- Autan luopumaan elämästä kuin Lethe
- Hymyilen elämän absurdiudelle kuin Camus

Sisyfos-touhuaja

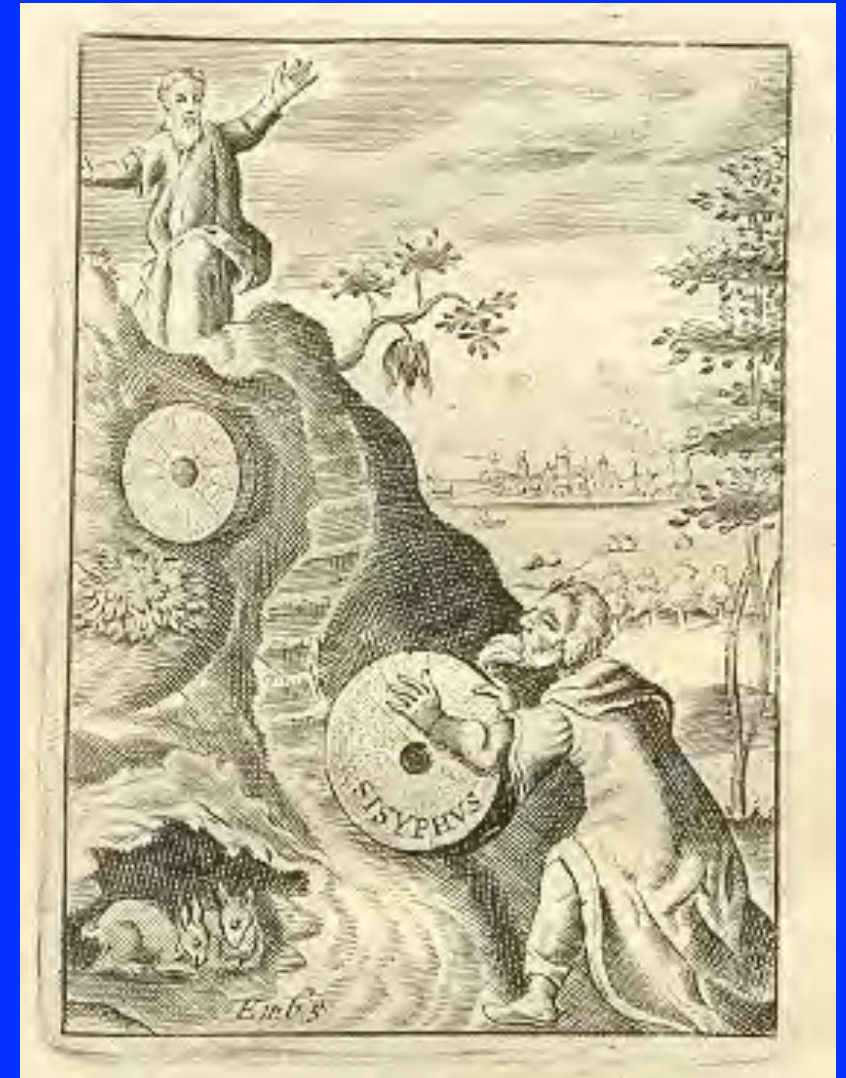
- Me kaksi nuorta lääkäriä ja “miljoonan markan mies”
- Sisyfos(Kr. Σίσυφος), Korintin kuningas -väkivaltainen, juonitteleva
- Zeus määräsi murhayrityksestä Manalaan – huijasi Hadesta, ei kuollut, vapautti ihmiset kuolemasta
- Syyte: Kuoleman huijaaminen ja jumalten salaisuuksien paljastaminen
- Tuomio: Manalaan työntämään ikuisesti isoa kiveä rinnettä ylös

Tizian 1548–49

Kuin Sisyfos?

- Kuoleman (ja elämän rajallisuuden) kyseenalaistaminen houkuttaa, kun tiede edistyy
- Toiminnallisuus on innostavaa, auttamistyö tarvitsee tehokkuutta
- Toiminnallisuuden varjo: pakonomaisuus
 - en ymmärrä antaa tilaa luopumiselle ja menetyksen tuskalle
- Tuloksena kaikkivoipaisuus ja touhuaminen?
- Elämään suuntautumiseni voi muuttua hyvän ja inhimillisen vastakohtaksi
- Se voi muuttua toiminnalliseksi suojautumiseksi
- Taustalla kuolemanpelko?
- Ihminen, joka pakenee kuolemaa, ajaa sitä takaa (Demokritos)

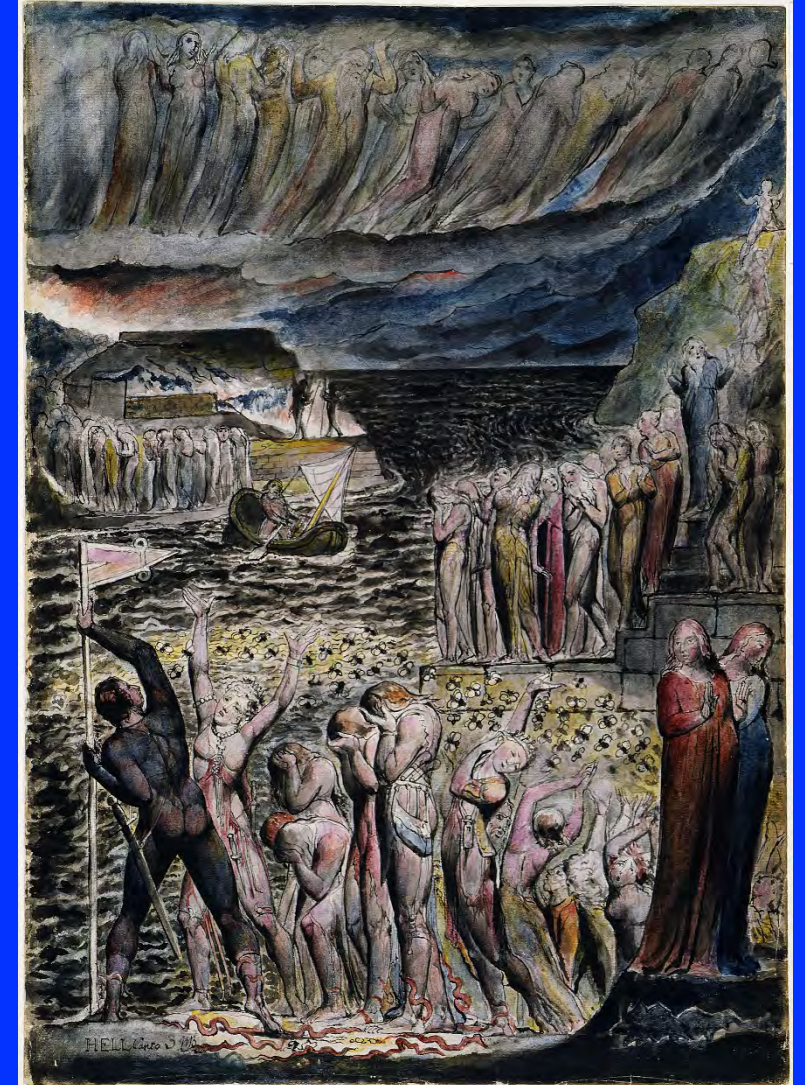
Lethe – luopumaan auttaja

- Ystäväni äidin saattohoito – milloin lopetetaan yrittäminen?
- Lethe (kr. Λήθη) oli antiikin jumalatar, joka juotti kuoleville unholan virrasta, jotta he voisivat unohtaa kaiken maallisen ja valmistautua kuolemaan
- Vain Lethen virrasta juoneet ja unholaan suostuneet saivat ylösnousemuksen

Kuin Lethe?

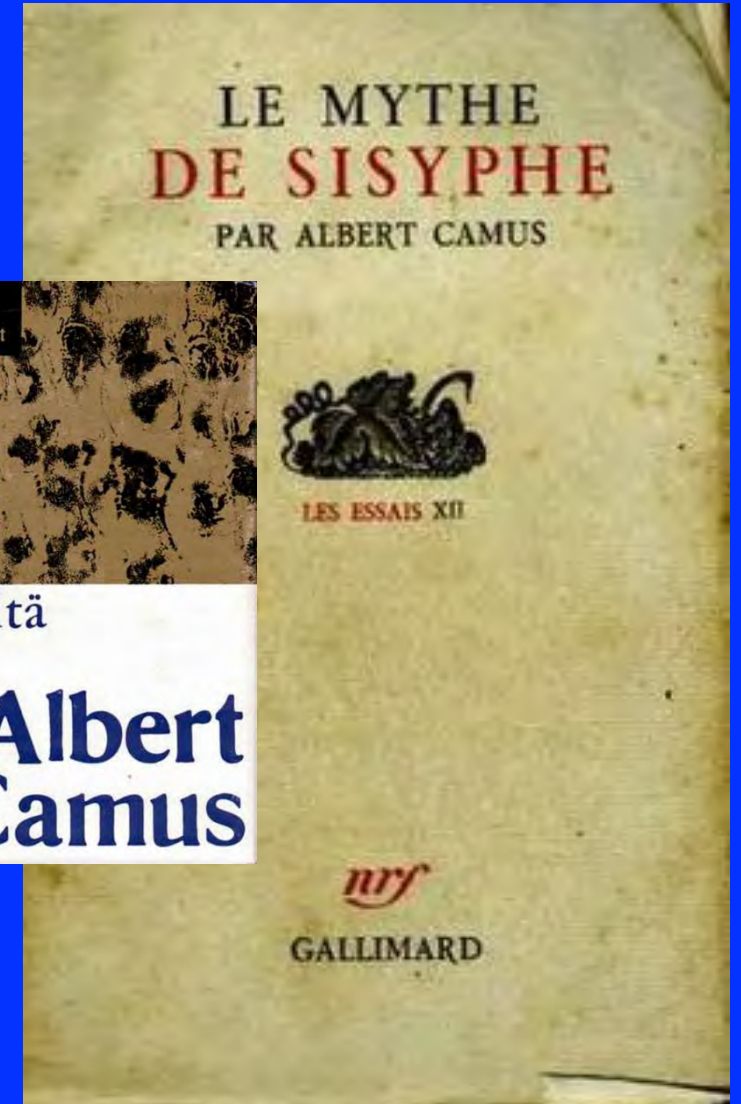
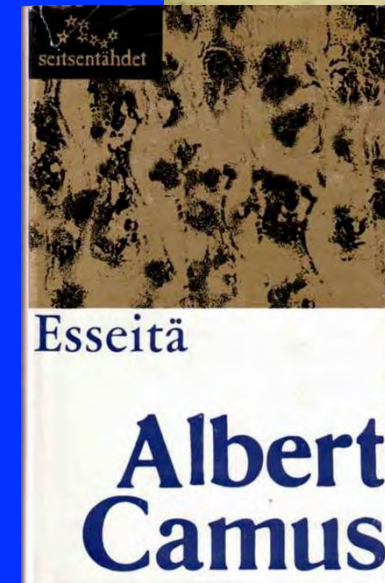
- Koska kuoleman mahdollisuus vaanii potilastani, minun on valmistauduttava hylkäämään turha touhuaminen
- Voisiko tyyneyteni auttaa potilasta kohtaamaan kuoleman?
- Luopumisen varjo:
 - Voinko alkaa luopua liian aikaisin?
 - Voiko luopumiseni johtua siitä, että elämän ja kuoleman kysymysten työstäminen uuvuttaa minut – tyhjiys, masennus ja ahdistus valtaa mieleni?

William Blake

Camus - Hymyilen absurdille elämälle (1942)

- Lääkärin työn mielettömyys - itsemurhaa yrittänyt kuolemaantuomittu - elvytys, jotta oikeuden päätös voidaan saattaa voimaan
- Myös potilaani ovat kuolemanjonossa ja silti hoidan heitä samalla tavalla kohti jotain hyvää
- On haastavaa yrittää löytää elämälle mieli – Elämä on olemukseltaan absurdia
- Totean ilkeikurisesti kuin Camus: “Sisyphos minussa on varmaan onnellinen”
- Sisyphos ja Lethe ihmettelevät
- Hymyilijän varjo: ylimielisyys, välinpitämättömyys, kyynisyys

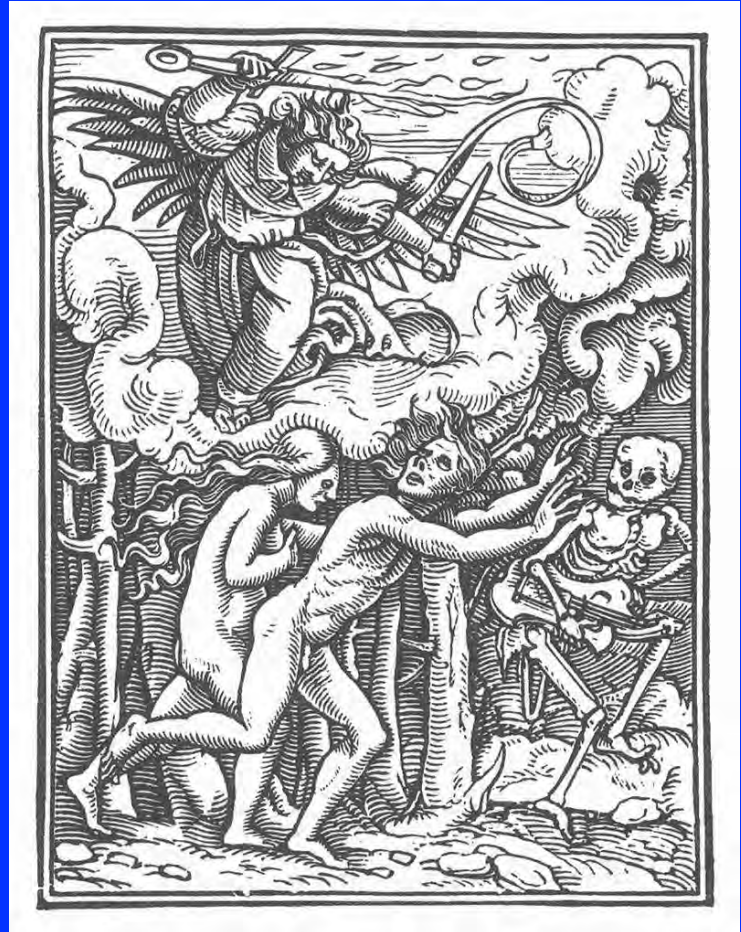
Luopumisesta

Van Gogh 1888

Elämä on luopumista

- Ihmisen osa on kulkea luopumisten polkua
- Kuolema on luopumisen viimeinen muoto

Hans Holbein nuorempi, 1500-luku

Luopumisen polku – pienet kuolemat (Erikson 1959, mukailleen)

- Fyysinen irtaantuminen äidistä
- Psyykkinen erillistyminen ensimmäisestä hoitajasta
- Kaikkivoipaisuuden illuusion särkyminen
- Oman pahuuden kohtaaminen
- Oman seksuaalisuuden kohtaaminen
- Kuoleman tajuaminen
- Oman kuoleman tajuaminen
- Kotoa lähtö
- Puolielämän kriisi
- “Eturintaman lähestyminen”
- Muut yksilölliset menetykset

Flammarion 1888

Elämän lohduttomuudesta

- Elämän lohduttomuus kiteytyy ehkä kaikkein voimakkaimmin kuolemassa ja sen odotuksessa
- Miten voisi välittää itsestään kuolevana ja miten minä työntekijänä löydän keinon välittää ihmisestä, joka on menettämässä kaiken lukuun ottamatta omaa kuolemaansa

Ernst, 1937

Surun tavoittaminen

- Kuoleman kohtaaminen on aikuiselle samankaltainen kokemus kuin pienellä lapsella kaikkivoipaisuudesta luopuminen
- Se on niin työlästä, että on suuri houkutus jäädä illuusioiden varaan
- Surun eli rakentavan depressiivisyyden tavoittaminen on saavutus
- Jos surua ei ole saanut integroitua itseensä, voi olla vaikea kuolla ja yhtä vaikea kohdata kuolevaa
- Kuoleman kohtaaminen työssä voi antaa tilaisuuden eheytyä ja saada voimia omaan elämään

Kohtaamisesta

Potilas ja lääkäri – kyllin lähellä, riittävän kaukana (PLehtovuori 2006)

- Jos en uskaltaudu kyllin lähelle potilasta, hän ei voi jakaa tunteitaan ja kokemuksiaan kanssani
- Jos en ole riittävän kaukana, hän voi tukehtua tai imaista minut syöveriinsä

Annanko kuoleman ja potilaan kohdata minut?

(Pirkko Siltala 2017)

- Jos en löydä itsessäni tilaa kuoleman läsnäololle, ei potilas voi ilmaista sitä
- olen säilyttäjä ja tallentaja kaikelle sille, mitä kuoleman paikalle tuonut potilas ei itse jaksa vielä kantaa ja käsitellä (Bion 1962)
- Jos takerrun katteettomaan toivoon, saatan estää meitä kohtaamasta jotain, joka voisi olla portti suurempaan ymmärrykseen ja kohtaamiseen

Eksyksissä

- Kasvamme ja elämme katse kohdistettuna elämään
- Siksi kuoleman läsnäolo saa meidät hätäntymään
- Meillä ei ole valmiiksi välineitä kohdata kuolemaa
- Miten saisimme pidettyä ikkunan auki myös kuoleman suuntaan – silloin se ei pääsisi yllättämään meitä

Bernt Notke 1463 II

Eheytyksen mahdollisuudesta

- Se on kykyä löytää tasapaino, hallinta ja rauha suhteessa omaan olemiseen
- Kuoleman läsnäollessa toivon, että voisin tarjota potilaalle eheytyksen kokemuksen suhteessa kuolemaan
- Joudun kamppailemaan potilaan kuoleman jälkeen, jotta saisin tilaisuuden omaan eheytymiseen – lopullinen menetys on yksi haastavimmista kohtaamisista myös työssä

Eheytymisestä

- Eheytyminen on usein kuolemassa (ja elämässä) vaillinaista – se merkitsee läheisille ja työntekijälle raskasta taakkaa, koska silloin kuolemaan liittyvä kuorma on pitkälti työntekijän ja läheisten kannettava

MWalker: Up in smoke, 2012

Kun potilas
on kuollut

Dali: Métamorphose de Narcisse, 1937

Kun potilas on kuollut (1)

- Työntekijän on tärkeä löytää mahdollisuus puhua potilaan kuolemasta
- Suru työstyy parhaiten yhdessä
- “Anna surulle sanat, suru mykkänä särkee sydämen”
- Kuolema voi herättää myös häpeän ja syyllisyyden tunteita
 - Epäonnistuin
 - Mitä tein väärin?

Kun potilas on kuollut (2)

- Kuoleman jälkeen on mahdollisuus integroida kuoleman elementit omaan itseen ja kasvaa työntekijänä
- Ei voi olla elämän puolella, jos ei ole kohdannut kuolemaa
- elämäkokemus antaa avaruutta nähdä elämä kuolemassa ja sisällyttää kuolema elämään

Ernst, 1947

De mortuis nil nisi bene (Diogenes Laertios, 200-luku)

- Kuolleista puhutaan vain hyvää
- Tärkeä ohje, mutta...
- Vamik Volkan(2017):
 - “Eloonjääneet vihaavat kuollutta”
- Työntekijänä:
 - Potilas petti luottamuksen
 - Työpanos meni hukkaan
 - Potilas oli läheinen myös työntekijälle
- Miten toimin?
- On tärkeä puhua, pohtia ja tunnistaa
- Liian tiukka ohjeen noudattaminen jättää jotain oleellista sanomatta

Elämä on aina vaillinaista

- Asioiden työstäminen loppuun ei useinkaan onnistu
- Joudumme käyttämään erilaisia suojautumiskeinoja
- Kuoleman läsnäollessa on tärkeää myös riittävä etäisyys
- Pitää päästää irti, vaikka asia on levällään

Picasso, 1937

Hector: Älä tee sitä (1990)

- Jos sä teet sen hirmutyön
- Valvon vuokses yhden yön
- Sitten olet vain ei-kukaan
- Minua et ota mukaan
- Annan anteeksi
- Mut itseäni aion puolustaa:
- Sinut unohdan...

Lopuksi

Waterhouse (1874) Hypnos and Thanatos

Tasapaino elämän ja kuoleman välillä

- Ihannekuvasa olen valmis kohtaamaan kuoleman
- Käytännössä niin ei ole
- Tarvitsen kaikkia puolia itsestäni
 - Sisyphos
 - Lethe
 - Camus
- Ikääntyessä kuolema tulee tutummaksi – kuolemanpelko väistyy
- Lohdullista: Kuoleman lähestyessä elämän päättymisen alkaa näyttää yhä siedettävämältä

Bernt Notke 1463 III

Memento Mori – muista kuolema

Andreas Kuhnlein, Sisyphos, 2015